

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

А Досліджено проблему визначення змісту лідерських якостей особистості загалом та особистості студента зокрема. Уточнено поняття «лідерські якості студента». Узагальнено структуру і компоненти лідерських якостей студентів.

Ключові слова: лідер; лідерство; лідерські якості особистості; лідерські якості студента

Актуальність проблеми. Розвиток постіндустріального, інформаційного суспільства, демократизація політичних процесів в Україні, утвердження гуманістичних цінностей детермінують докорінну зміну парадигми освіти, вектор якої спрямовується на формування у студентської молоді не тільки знань, умінь і навичок, а й необхідних із точки зору соціального замовлення компетентностей, зокрема, активної життєвої позиції, мотивів реалізації власного потенціалу, саморозвитку і самовдосконалення впродовж життя. Це, у свою чергу, обумовлює необхідність формування в особистості системи лідерських якостей, завдяки яким вона може приймати своєчасні самостійні рішення, переконувати у правильності своєї позиції, вести їх за собою на шляху досягнення поставлених цілей, ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми. Тому сучасна вища освіта повинна, окрім іншого, орієнтуватися на формування творчої, духовно-моральної особистості студента-лідера.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема лідерства, розвитку лідерських якостей особистості висвітлено у дослідженнях низки науковців (М. Гаврилюк, Н. Жеребова, Л. Карамушка, В. Лозниця, Б. Паригін, А. Уманський, та ін.) і зарубіжних дослідників (Е. Богардус, М. Вебер, В. Врум, М. Маскон, С. Сміт, Ф. Фідлер, П. Херсі та ін.). Поняття лідерських якостей студентів закладів вищої освіти та їхню структуру розглянуто у наукових працях П. Бабочкина, Б. Головешка, К. Демчука, А. Зоріної, Л. Казанцевої, І. Краснощок, Н. Мараховської, Р. Сопівника та ін.

Незважаючи на існуючий інтерес учених і значущість отриманих результатів у питаннях лідерства, сутнісні характеристики лідерських якостей студентів **потребують подальшого теоретичного осмислення** в плані конкретизації та структурування.

Метою статті є аналіз сутності й структури лідерських якостей студентів закладів вищої освіти як сукупності стійких характеристик особистості.

Поняття «лідер» («leader») і «лідерство» («leadership») утворені від англосаксонського кореня «lead» (у перекладі українською – «шлях»), який походить від дієслова «leaden», що означає «подорожувати», «йти». Перебуваючи у морських плаваннях, англосакси використовували цю назву для визначення курсу судна в морі. Таким чином, лідерами називалися люди або кораблі, що вказували шлях. До кінця XIX ст. – початку XX ст. у науковій літерату-

рі вказані поняття розглядалися з точки зору політики й економіки. І лише у 1930-х рр. вони отримали поширення у соціальній психології після опублікування досліджень, здійснених у США К. Левінін і його послідовниками щодо теорії конфліктів.

У сучасному розумінні лідер – це найавторитетніша особистість у групі, яка завдяки своїм особистим якостям відіграє головну роль у різних моральних, соціальних та інших ситуаціях, спільній діяльності членів групи, має значний вплив на них, приймає рішення у значущих для групи ситуаціях і несе за них відповідальність. У свою чергу, лідерство передбачає використання різних прийомів впливу лідера (завдяки його якостям і здібностям) на інших членів групи з метою планування, координації та контролю їхньої спільної діяльності.

У науково-педагогічній літературі наявні різноманітні визначення лідерських якостей особистості. Зокрема, В. Сбитнева вважає, що лідерські якості – це сукупність певних властивостей, якостей, що дає змогу члену соціальної групи статусно виділитися в конкретній справі й приймати відповідальні рішення у важливих для групи ситуаціях [6, с. 12].

А. Зоріна під лідерськими розуміє якості, необхідні особистості для успішної організаторської діяльності та створення позитивної атмосфери у колективі, що сприяє досягненню загальних цілей [1, с. 8].

М. Вілсон лідерські якості визначає як особистісні фактори, які проявляються як у контексті фахової роботи, так і поза її межами. Це – внутрішні риси чи здібності, які дають змогу лідеру діяти ефективно, сприяючи при цьому розвитку групи чи організації [10, с. 23].

На основі аналізу науково-педагогічних праць можна дійти висновку, що лідерські якості є різновидом соціально-психологічних властивостей особистості, оскільки вони дійсно відображають ставлення до людей і суспільства взагалі та виявляються в суспільній поведінці та вчинках.

У працях А. Уманського окреслюються загальні і специфічні якості лідера. Під загальними розуміються якості, якими можуть володіти і не лідери, але які підвищують ефективність лідера. До специфічних якостей лідера належать:

– організаторська передбачуваність – вибірковість, здатність зрозуміти іншу людину, проникнути у її внутрішній світ, знайти для кожної людини місце залежно від індивідуальних особливостей;

– здібність до активної психологічної дії – різноманітність засобів дії на людей залежно від індивідуальних якостей, ситуації, що склалася;

– схильність до організаторської роботи – потреба брати на себе відповідальність [8, с. 76].

Р. Сопівник лідерські якості умовно поділяє на три групи, а саме: 1) загальні управлінські (професійна компетентність, практичне мислення, комунікативність, організаційні здібності, працелюбність, сила волі, здоровий спосіб життя, стресостійкість, колективізм); 2) власне лідерські (харизматичність, творчість, ініціативність, емпатія, моральність); 3) специфічні – характерні для певної галузі [7, с. 84].

Серед компонентів лідерських якостей В. Ягоднікова виокремлює: 1) мотиваційний (упевненість у собі, потреба в досягненні, прагнення до самоствердження та самореалізації); 2) емоційно-вольовий (урівноваженість, емоційно-позитивне самопочуття, наявність вольових якостей); 3) особистісний (вплив на інших, оригінальне, творче мислення, комунікативні та організаторські здібності); 4) діловий (уміння приймати правильне рішення в непередбачуваних ситуаціях, готовність брати на себе відповідальність, знання, вміння та навички організаторської роботи) [9, с. 329].

Отже, аналіз поглядів науковців дає підстави стверджувати, що під лідерськими якостями розуміють певні риси особистості, що забезпечують здатність виділитися в конкретній справі та приймати відповідальні рішення у значущих ситуаціях; використовувати інноваційні підходи для розв'язання проблеми; успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення спільних цілей; створювати позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі. Нині відсутня єдина система лідерських якостей, оскільки кожен дослідник розглядає особистість лідера в рамках своєї теорії та уявлень про лідерство.

Представлені моделі лідерських якостей не акцентують увагу на ступені важливості якоїсь із зазначених характерологічних рис. Цілком очевидно, що значущість цих рис буде змінюватися в залежності від контексту ситуації, її особистісного змісту, від змісту розв'язуваного завдання тощо. У конкретній ситуації буде необхідна різна функціональна система особистісних якостей і стильових характеристик лідера.

Формування лідерських якостей має стати стрижневим напрямом у підготовці майбутнього фахівця. Студентський вік є сенситивним для формування лідерських якостей у силу своїх психічних особливостей, оскільки в юнацькому віці починається процес життєвого і професійного самовизначення людини, з'являється потреба в суспільно корисній діяльності, формуються переконання, почуття обов'язку і відповідальності, досягають певного рівня розвитку такі вольові якості, як самостійність, ініціативність, наполегливість тощо.

І. Краснощок дійшла висновку, що «ефективним студентським лідером» є особистість, яка має значний вплив на думку й поведінку членів групи та планує, організовує,

контролює діяльність інших студентів для розв'язання завдань, поставлених перед групою, передаючи їм своє бачення майбутнього й допомагаючи їм адаптуватися до нового [3].

На думку І. Савицької, лідер у студентському колективі виконує роль керівника, тобто об'єднує, спрямовує дії всієї групи на навчальну діяльність відповідно до вказівок професорсько-викладацького складу та адміністрації навчального закладу, яка очікує, приймає і підтримує його дії [214].

І. Савицькою запропоновано і власне трактування поняття «студентське лідерство», сутність якого полягає у визнанні права студента на рівноправну участь у спільній навчальній і громадській діяльності не тільки у якості співучасника, але й як співорганізатора [5].

Л. Казанцева у своєму дослідженні визначає лідерські якості студентів як динамічне професійно-особистісне утворення, яке сформоване у процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти та включає наступні компетенції:

– індивідуально-лідерську як здатність реалізувати природні задатки лідера, вміння презентувати себе і мобілізувати свій індивідуальний потенціал;

– управлінсько-лідерську як здатність впливати на інших людей, вміння ставити цілі і визначати шляхи їхнього досягнення у сфері внутрішньогрупових, емоційних відносин;

– комунікативно-прогностичну як здатність будувати продуктивні ділові та емоційні взаємини, реалізувати власний лідерський потенціал і потенціал інших [2].

А. Зоріна підґрунтям для прояву лідерства у студентів називає сукупність таких якостей, як товариськість, активність, ініціативність, наполегливість, самовладання, працездатність, спостережливість, організованість, самостійність, уміння переконувати, рішучість, ерудованість, упевненість у собі, емоційна привабливість, уміння налагоджувати позитивну атмосферу в колективі [1, с. 9].

В. Мороз під лідерськими якостями студентів закладів вищої освіти розуміє сукупність стійких характеристик особистості, що позицію лідера в групі, виявляються в організаторських здібностях, умінні суттєво впливати на поведінку й настрої людей, бути прикладом для наслідування. У структурі лідерських якостей студентів закладів вищої освіти він виділяє такі компоненти:

1) індивідуально-особистісний: індивідуально-типологічні особливості особистості (емоційна стійкість, упевненість у собі, відповідальність, наявність сили волі, інтелектуальна лабільність, адекватна самооцінка та самовладання, вимогливість до себе та до інших) та її життєві надбання (ідеали, установки, цінності, моральні якості, етичні норми);

2) мотиваційний: активність, ініціативність, зацікавленість суспільним життям і прагнення брати участь у ньому, цілеспрямованість, наполегливість, потреба успіху, креативність, потреба в пізнанні та самопізнанні, в оцінці інших людей, у спілкуванні, самоствердженні, самовдосконаленні, самовираженні;

3) соціально-психологічний: емпатія, сприйняття себе та інших, уміння бути потрібним, рефлексивність, усвідомлення соціальної ролі й манери поведінки, узгодженої з цією роллю;

4) індивідуально-комунікативний: тактовність, емоційна, доброзичливість, товариськість, чесність і порядність у стосунках, уміння слухати співрозмовника, уміння встановлювати й підтримувати контакт, зворотний зв'язок; уміння говорити, вміння розуміти емоційний стан людини, вміння розв'язувати конфлікти, комунікативні знання, вміння й навички;

5) організаторський: здібність до організаторської роботи, організаторська проникливість, здатність активно впливати на інших, уміння приймати відповідальні рішення в будь-яких ситуаціях, рішучість, готовність самостійно виконувати завдання, готовність до ризику, вміння управляти собою [4].

Узагальнення підходів науковців дозволяє визначити, що студент-лідер – це авторитетний член групи, який має вплив на значну частину членів групи, має офіційний управлінський статус, організаційні й комунікативні здібності, є ініціативним і заохочує всіх своїм прикладом, організацією й управлінням групою до досягнення групових цілей найкращим засобом, не боїться відповідальності за діяльність групи [65, с. 9].

Синтезуючи поняття «студент-лідер» із терміном «якість», під поняттям лідерські якості студентів треба розуміти різновид соціально-психологічних якостей особистості студента, що розкривають його ставлення до оточуючих і до суспільства в цілому, дозволяють ефективно впливати на членів студентської групи, сприяють створенню позитивної атмосфери в групі, виявляються в стійкій активній відповідальній суспільній поведінці та вчинках, спрямованих на організацію й управління взаємостосунками у групі студентів для оптимального досягнення колективних цілей.

Висновки з даного дослідження. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що лідерські якості студентів є динамічним професійно-особистісним утворенням, сформованим у процесі професійної підготовки у закладі вищої освіти та включає вище окреслені компе-

тенції. Найяскравішими маркерами лідерського потенціалу у студентському віці є здатність до захоплення інших до творчого та креативного підходу при вирішенні будь-яких завдань, орієнтація на стратегічне мислення, намагання враховувати індивідуальність інших та прагнення стимулювати оточуючих до найефективнішого виконання діяльності та подолання перешкод заради досягнення мети. Індивідуальними ресурсами лідерського потенціалу сучасних студентів також є прагнення залучати інших до виконання завдань, надаючи їм при цьому чітко окреслену мету; наміри організувати групову працю для отримання максимально ефективного результату та здатність викликати до себе довіру оточуючих, впливаючи на них завдяки власному авторитету.

📖 Список використаних джерел

1. Зорина А. В. Педагогические условия формирования лидерских качеств у студентов вуза // *Современная педагогика*. 2009. № 3. С. 8–9.
2. Казанцева Л. С. Лидерские качества студентов медицинского вуза как объект исследования. URL: <http://www.nauchforum.ru/ru/node/658>.
3. Краснощок І. П. Розвиток лідерських якостей студентів. URL: [http://Nz2012_112_29%20\(1\).pdf](http://Nz2012_112_29%20(1).pdf).
4. Мороз В. П. Особливості формування лідерських якостей студентів вищих навчальних закладів в процесі діяльності органів студентського самоврядування: експертна оцінка // *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. Вип. 35. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/11708/1/92.pdf>.
5. Савицька І. М. До питання формування лідерських якостей майбутніх учителів. URL: http://visnyk.chnpu.edu_dl=3035.
6. Сбитнева В. Б. Педагогические условия развития лидерских качеств подростков в детском общественном объединении // *Педагогика*. 2008. № 4. С. 12–14.
7. Сопівник Р. В. Виховання лідерських якостей студентів аграрних вищих навчальних закладів: монографія. Київ: «ЦП «Компринт», 2012. 514 с.
8. Уманский А. Л. Психолого-педагогические проблемы подготовки организаторов и лидеров детских и юношеских объединений. Кострома: КГТТУ им. Н. А. Некрасова, 1994. 218 с.
9. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому процесі загальноосвітньої школи // *Наука і освіта*. 2004. № 7. С. 28–330.
10. Wilson M. S. *Effective Developmental Leadership: A Study of the Traits and Behaviors of a Leader Who Develops Both People and Organization*: dissertation for the degree of PhD. Louisiana State University, 2004. 111 p.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 09.06.2018 р.

Карманенко В. В. Сущность и структура лидерских качеств студентов высших учебных заведений.

Ⓐ *Исследована проблема определения содержания лидерских качеств личности в целом и личности студента в частности. Уточнено понятие «лидерские качества студента». Осуществлён обзор структуры и компоненты лидерских качеств студентов.*

Ключевые слова: лидер; лидерство; лидерские качества личности; лидерские качества студента

Karmanenko Vasyli. Essence and Structure of Leadership Qualities of Higher Educational Institutions Students.

Ⓐ *The problem of determination of the content of leadership qualities of the person in general and the personality of the student in particular is described. The concept of «leader's qualities of a student» is specified. An overview of the structure and components of student leadership skills has been reviewed.*

Key words: leader; leadership; leadership qualities of the personality; leadership qualities of the student